

Ramon Muntaner

L'expedició dels catalans a Orient

Versió de
Jordi Llavina
Tast de Clàssics

Fundació
Carulla

Ramon Muntaner
*L'expedició dels
catalans a Orient*

Versió de
Jordi Llavina
Tast de Clàssics

Editorial
Barcino

TAST DE CLÀSSICS, 9

Primera edició: setembre 2015
Primera reimpressió: octubre 2018

© de l'adaptació i de la introducció,
Jordi Llavina, 2015
Reservats tots els drets d'aquesta edició:
EDITORIAL BARCINO, S. A.
Via Augusta, 252-260, 5è. 08017 Barcelona
www.editorialbarcino.cat
Edició núm. 835

DL B 20581-2015
ISBN: 978-84-7226-795-4
Disseny de la coberta: LAMANERA
Imprès per FOTOLETRA
Passeig de Sant Joan, 198. 08032 Barcelona

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	9
L'EXPEDICIÓ DELS CATALANS A ORIENT	19
I. Sobre els inicis de fra Roger	21
II. Com fra Roger va trobar-se amb el rei Frederic	24
III. Sobre el setge de Messina i com va ser aixecat per fra Roger	27
IV. Sobre la fi de la guerra i com signaren la pau el rei Frederic III de Sicília, el comte Carles I de Valois i el rei Carles II de Nàpols	31
V. Com fra Roger va fer els preparatius per viatjar cap a Constantinoble	35
VI. Com fra Roger va enviar missatgers a l'emperador	36
VII. Com el megaduc va enllestir els preparatius per viatjar cap a Constantinoble	39
VIII. Com hi va haver una lluita violenta entre els catalans i els genovesos a Constantinoble	41
IX. Com el megaduc va anar a l'Artaqui i va derrotar els turcs	44

X. Com el megaduc va fer un gran do a la companyia	47
XI. Segona batalla del megaduc contra els turcs, prop de Filadèlfia	51
XII. Com els turcs van ser derrotats a Tira i com hi va morir Corberan d'Alet	53
XIII. El miracle d'Efes i el manà del cos de sant Joan Evangelista	55
XIV. Com el megaduc es va trobar a la ciutat d'Anea i va anar cap a la Porta de Ferro	56
XV. Com el megaduc va visitar l'emperador de Constantinoble	58
XVI. Com el noble Berenguer d'Entença va arribar a Romania	61
XVII. Com el megaduc va ser investit cèsar	62
XVIII. Com les forces de la companyia es van estar a Gal·lípoli	65
XIX. Com el cèsar va morir a la ciutat d'Adrianòpolis per obra del fill de l'emperador	67
XX. Com Berenguer d'Entença va anar a la ciutat d'Heraclea	70
XXI. Com Berenguer d'Entença va conquerir l'esmentada ciutat d'Heraclea	72
XXII. Sobre el consell de la gran companyia	74
XXIII. Com la companyia va fer la primera batalla contra l'emperador a Gal·lípoli	76
XXIV. Com la companyia va fer la segona batalla contra el fill de l'emperador	79
XXV. Com la companyia va anar a saquejar la ciutat de Rodoston	83
XXVI. Com Ferran Eiximenis d'Arenós va fer ràtzies a les envistes de Constantinoble i com va conquerir Màditos	84

XXVII. Com Cristòfol Jordi va arribar per muntar un atac sobre Gal·lípoli	87
XXVIII. Com Rocafort va atacar Stenia	89
XXIX. Com la companyia va anar a guerrear contra els alans i Ramon Muntaner va restar defensant Gal·lípoli	89
XXX. Com els genovesos van desafiar la companyia	93
XXXI. Com van venir a atacar Gal·lípoli	97
XXXII. Com els turcs es van incorporar a la companyia	101
XXXIII. Com el noble Berenguer d'Entença va sortir de la presó i va tornar a Gal·lípoli	103
XXXIV. Com el senyor infant Ferran va venir a Romania i a Gal·lípoli	105
XXXV. Com els membres de la companyia van deixar Gal·lípoli i com hi va haver una brega entre ells en la qual va morir el noble Berenguer d'Entença	111
XXXVI. Com el senyor infant va deixar la companyia	116
XXXVII. Sobre el saqueig del castell de Focca la Nova	118
XXXVIII. Com l'infant Ferran va ser capturat pels venecians	123
XXXIX. Com la companyia va reconèixer Thibaut de Chepoy com a comandant en nom de Carles de Valois	125
XL. Com les galeres dels venecians van deixar la companyia i com jo, Ramon Muntaner, vaig anar-me'n amb ells	127
XLI. Sobre les galeres de Riambau des Far	130
XLII. Com l'infant Ferran va sortir de la presó de Robert d'Anjou	132
XLIII. Com els membres de la companyia van fer captiu Rocafort i el van lliurar a Thibaut de Chepoy	133
XLIV. Com el duc d'Atenes va deixar el ducat al comte de Brienne i com la companyia va anar a la Morea	136

XLV. Com el comte de Brienne va lluitar contra la companyia	137
XLVI. Com els turcs i els turcoples van estimar-se més tornar-se'n al seu país	140
XLVII. Com la companyia va prendre el ducat d'Atenes	141
XLVIII. Sobre els prínceps germànics que van conquerir el ducat d'Atenes en primer lloc	145
XLIX. Sobre un gentilhome que va visitar el duc d'Atenes	146
LLISTA DE TOPÒNIMS DE LA MEDITERRÀNIA ORIENTAL	151

INTRODUCCIÓ

Ara que es parla tant de la “literatura del jo” —un terme prou ampli, que engloba des dels dietaris fins als llibres de memòries—, sembla un moment idoni per llegir o rellegir aquests documents excepcionals de la nostra literatura medieval que coneixem com *Les quatre grans cròniques catalanes*: la de Jaume I, la de Bernat Desclot, la de Ramon Muntaner i la de Pere el Cerimoniós. Amb aquest llibret que el lector té a les mans, avui oferim un tast de la de Ramon Muntaner, un home que, segons explica Lluís Nicolau d’Olwer en la introducció de la seva edició de *L’expedició dels catalans a Orient* per a la col·lecció Els Nostres Clàssics d’aquesta mateixa editorial, essent un vailet de nou anys, va conèixer el rei Jaume, dit el Conqueridor. Aquest darrer, «ja vell i feixuc de glòria, va allotjar-se a l’alberg del seu pare, Joan Muntaner, al cap de la plaça» (a Peralada, el poble del cronista). És per aquest motiu que «la seva imaginació d’infant [això és: la de Ramon Muntaner] restà colpida sempre més». No és gens estrany: jo mateix havia sentit explicar moltes vegades al meu avi, nascut l’any 1910, com, essent ell un

jovenet, va viure l'emoció de seguir el president Macià, l'Avi, en una visita que va fer al seu poble, la Selva del Camp. La seva imaginació de noi —la del meu avi— en restà, també, colpida sempre més. Amb la diferència, respecte al temps de Muntaner, que el meu parent, que era aficionat a la fotografia, va poder retratar l'Avi dels catalans en diversos punts de la seva visita, en la qual va acompanyar-lo en tot moment el poeta i conspicu conseller del seu govern, selvatà de l'any 1893, Ventura Gassol.

D'altra banda, l'escaiença del 750è aniversari del naixement de Ramon Muntaner fa, encara, més agradable la trobada —o la retrobada— amb aquesta obra.

Deia, però, això de la “literatura del jo”. En el cas de la *Crònica* de Muntaner, potser caldria adaptar aquesta expressió tan recent per dir-ne més aviat “literatura del nosaltres”, per bé que el *jo* hi fa tothora, per descomptat, una funció de servidor. De servidor, sí, perquè amb el seu llibre l'autor deixa constància, com a bon cronista, d'uns fets d'armes molt remarcables que van tenir lloc a l'antic Imperi Bizantí —a la “Romania”, que se'n deia en aquell temps—, i que sense el jo muntanerí s'haurien ben perdut. *Què us diré?:* aquesta és la fórmula constant, repetida una vegada i una altra, que renova el pacte de l'autor amb el lector. O el lligam necessari entre el discurs tan primmirat del narrador i l'atenció imprescindible del llegidor.

Muntaner va ser mestre racional i personatge protagonista de la Companyia catalana que va fer estralls a la Romania en els primers anys del segle XIV. Procurador general de Roger de Flor, el cavaller amb el qual comença aquest relat, Ramon Muntaner va saber casar les armes i les lletres, bé que aquestes segones probablement van passar

inadvertides per a molts dels que van acompanyar-lo en aquella llarga i treballada aventura a l'Orient. El podríem definir com un autèntic *capità* —o, encara més, *sobirà*— de *l'escriptura*: només pel centenar llarg de pàgines d'aquesta *Expedició*, a fe que ja mereix el denominatiu!

Cronista minuciós, o notari ben escrupolós, d'uns fets. El lector apreciarà de seguida la pruija de Muntaner per la precisió, que sembla una de les obsessions del seu relat:

Llavors, quan va arribar el matí, que era dissabte, vint-i-dos dies abans de la festa de Sant Pere de l'any 1306, ells van venir contra nosaltres, i eren vuit mil homes de cavall, disposats per a la batalla. I en van deixar dos mil amb els peons a les tendes, perquè ja donaven per segura la victòria.

Diríem que no s'està per orgues, i que va directe al gra. De turcs o de genovesos, que són dos pobles molt castigats pels *nostres*, la Companyia catalana, amb aquest pulmó de gran capacitat que era el contingent dels almogàvers, n'arriba a matar a balquena. Però Muntaner no es complau mai en descripcions dantesques (sí, a la seva època ja ho podien ser, això de *dantesques*, a diferència de *sàdiques* o *kafkianes*). Només es refereix a esquarteraments d'homes, posem per cas, quan devia considerar que no hi havia manera d'escapar-se'n —per la magnitud de la tragèdia— sense mancar a la veritat. En un passatge, llegim això:

I, encara, vam obtenir ben bé tres mil cavalls que havien sobreviscut —els altres eren morts o vagarejaven pel camp de batalla arrossegant el budellam.

No, l'autor no es rabeja, ni de bon tros, en el sang i fetge. Més aviat al contrari. En canvi, els números l'apassionen. És un home, en efecte, travessat pel que en podríem dir una mena d'amor natural per les xifres. En una segona batalla contra el pèrfid fill de l'emperador ens assabentem del següent:

Però no se'n van escapar tants que no en morissin més de deu mil homes de cavall i una infinitat de soldats de peu. Dels nostres, en canvi, no en van morir més d'onze de cavall i vint-i-set de peu.

Cal reconèixer que la comparació de xifres resulta odiosa, en aquest recompte de morts: dels enemics, deu mil de muntats i molts més —perquè sempre són molts més— entre els peons, enfront de només onze soldats de cavall i vint-i-set de peu dels propis. La hipèrbole és un recurs que Muntaner usa ben sovint, i hem d'admetre que procura, al seu relat, un to èpic especial i, encara que sigui a pilota passada (demano excuses per l'anacronisme, i també pel que estic a punt d'escriure), molt esperonador per als futurs combatents en aquestes ràtzies de la gran campanya militar a l'Orient —que, naturalment, no van veure publicat el relat, perquè el van viure en primera persona.

L'exageració, però, no sols es refereix al nombre de baixes, en especial dels bàndols contraris. Les conquestes, que són moltes i variades, també mereixen l'ús d'aquest recurs: «Havien pres a l'emperador més territori del que es podria fer en un mes de viatge.» En un mes de viatge, si se'n podrien arribar a cavalcar, de milles! De vegades, el recurs té una plasmació gairebé poètica:

L'EXPEDICIÓ DELS CATALANS A ORIENT

I. SOBRE ELS INICIS DE FRA ROGER

Heu de saber que l'emperador Frederic II de Sicília va tenir un falconer alemany que es deia Ricard de Flor, un home excel·lent. I, a la ciutat de Bríndisi, li va procurar una muller: una donzella que era filla d'un home honrat, i ric, de la ciutat. De manera que, entre el que li va donar l'emperador i el que va prendre de l'esposa, l'home es va fer molt ric. D'aquella dona, en va tenir dos fills: el gran es va dir Jaume de Flor, i l'altre, el petit, Roger de Flor. En el temps que Conradí va arribar al regne de Sicília, el fill gran encara no tenia quatre anys, i Roger amb prou feines en comptava un. El pare dels nens era home d'armes i va voler participar en la batalla de Conradí contra Carles d'Anjou, i hi va morir. Quan el rei Carles I va conquerir el regne, es va apropiari tot allò que hagués estat dels cortesans fidels de l'emperador o del rei Manfred, de manera que ni a aquests fadrins ni a la seva mare no els restà més que allò que la mare havia aportat en dot. De la resta, en van ser desheretats.

En aquell temps, les naus dels ordes del Temple i de l'Hospital feien cap a Bríndisi, i també hi venien a passar l'hivern aquelles altres de Pulla que volien treure del regne pelegrins i provisions. Els dos ordes esmentats tenien molta propietat, tant a Bríndisi com a Pulla, i arreu del regne. I, així, les naus que hivernaven a Bríndisi, a la primavera carregaven pelegrins, oli, vi, greix i blat, i se n'anaven cap a Acre. Bríndisi és, segurament, el lloc més idoni de tota la cristiandat per fer la travessia d'ultramar i també la terra més abundosa de béns. I, a més, és prou a tocar de Roma, i el millor port del món. I la ciutat, que envolta el port, és bella, i sembla que les cases baixin fins a mar.

Al cap d'un quant temps, quan aquest noieta, Roger, tenia, si fa no fa, vuit anys, va passar que un membre del Temple que era frare sergent i que responia al nom de fra Vassall —nadiu de Marsella, també era comanador d'una nau del Temple i un mariner consumat— va venir a passar l'hivern a Bríndisi amb la seva nau, que va deixar inclinada de costat perquè la reparessin. I, mentre reparaven la nau, aquell noieta Rogeró trespava per la nau i per l'eixàrcia, lleuger com un mico. I no s'allunyava gaire dels homes que feinejaven per allà, per tal com la casa de sa mare era a prop del lloc on tenien la nau de gairell. I aquell noble home, fra Vassall, s'encapritxà tant d'aquell vailet que se l'estimava com si fos el seu propi fill. I així fou que va preguntar a la mare de Rogeró si li confiava el noieta, que ell faria mans i mànigues perquè esdevingués un home de bé dins l'orde del Temple. La mare, convençuda de la noblesa de l'home, l'hi va lliurar encantada, i ell va acollir Roger. Eren les primeres passes del més expert dels joves mariners, que grimpava on fos i a qui res no feia por. De manera que, a

l'edat de quinze anys, ja era considerat un dels millors mariners del món, tant per la seva força com per la destresa que mostrava en la navegació. És per això que fra Vassall va donar corda llarga al noieta dins la nau.

El mestre del Temple, com que el va veure valent i bo, li va imposar el mantell de frare i el féu frare sergent de l'orde. I, poc després d'això, l'orde del Temple va comprar als genovesos la nau més grossa que s'hagués construït mai a l'època. Duia per nom *El Falcó*, i va ser lliurada al frare sergent Roger de Flor. Durant molt de temps, va navegar en aquesta embarcació amb molta saviesa i valor, per la qual cosa, gràcies a aquesta nau, l'orde va estar tan ben proveït a Acre com no ho havia estat mai amb totes les altres naus juntes. Fra Roger era l'home més generós que es coneixia, i només el rei jove resistia la comparació amb ell. I tot el que guanyava, ho repartia entre els honrats cavallers de l'orde i entre la bona colla d'amics que sabia sempre com guanyar-se.

Això va ser en aquell temps que els cristians van perdre Acre, i ell es trobava al port de la ciutat, amb la nau, i va treure'n dones i donzelles, tot carretejant grans tresors i molta bona gent. Després va treure, igualment, gent de Mont Pelegrí, per la qual cosa aquell viatge li aportà uns guanys enormes. I, quan va fer amarrar la nau, va donar en abundància al mestre i a tots els poderosos del Temple. Fet això, uns quants envejosos el van acusar davant el mestre dient que, de resultes de la proesa d'Acre, s'havia quedat amb un gran tresor. Així, el mestre va confiscar-li tot el botí que va poder aplegar, i després el volgué capturar en persona. Però Roger s'assabentà d'aquests moviments i va abandonar la nau al port de Marsella, i, tot seguit, es va

dirigir cap a Gènova. Aquí va trobar Ticino Doria i altres amics que havia fet, i els va demanar un préstec prou gran per poder-se comprar una galera anomenada *L'Oliveta*, que va aparellar la mar de bé.

Amb aquesta galera se'n va anar a Catània a veure el duc Robert d'Anjou, i es va oferir a ajudar-lo, en la guerra, amb la seva nau i la seva tripulació. Però el duc no el va acabar de rebre bé, ni de fets ni de paraules, i el va fer passar amb cançons durant tres dies. Al quart, Roger se li plantà al davant i li va dir:

—Senyor, veig que no us acaba de complaure que jo sigui servidor vostre, per la qual cosa prenc comiat de vós i me'n vaig a buscar un altre senyor a qui faci més gràcia.

El duc li va respondre que se n'anés amb bona fortuna. I, tot seguit, va posar rumb a Messina, on va trobar el senyor rei Frederic III. Es va presentar davant seu, i s'hi va oferir, tal com havia fet amb el duc. El senyor rei el va acollir generosament, li va agrair molt la proposta i de seguida el va fer de la seva cort, amb una assignació bona i honorable. I tant ell, Roger, com els seus, van retre homenatge al rei.

II. COM FRA ROGER VA TROBAR-SE AMB EL REI FREDERIC

Veient l'acolliment tan esplèndid i honrós que el senyor rei li dispensava, fra Roger es va considerar molt ben pagat. I, després d'haver-hi passat vuit dies i d'haver proveït la seva gent, s'acomiadà del rei i va fer cap a Pulla. En la travessia, va capturar una nau del rei Carles II que anava plena de provisions a Catània, on s'estava el duc. Hi va ficar tripulació de la seva galera, com també en la seva galera molts

dels de la nau, i llavors va enviar la nau a Siracusa: una nau de tres cobertes, plena a vessar de blat i altres provisions. Tot seguit es va apoderar de deu barquetes de càrrega, igualment molt ben proveïdes, que el rei Carles trametia al duc. I, amb aquestes barquetes, va anar a Siracusa, on hi havia una gran escassetat de menjar, i va abastir amb la galera el castell d'Augusta. Què us diré? D'aquella captura va proveir Siracusa i el castell d'Augusta, igual que Lentini i tota la resta de llocs que reconeixien la sobirania del rei Frederic, com és ara Avola i altres llocs. I se li va acudir de vendre les provisions a preu reduït a Siracusa, i també en va enviar a Messina. Amb aquests diners pagava els soldats que hi havia als castells de Siracusa i per tota la ciutat, i també a Augusta, a Lentini i arreu. Va pagar tothom per sis mesos, uns en moneda, d'altres en espècie, i així ho va endreçar tot. I quan ho va tenir enllestit, encara li'n sobrà un guany de vuit mil unces. Llavors es dirigí a Messina, i va enviar al senyor rei mil unces en fins carlins, i encara va pagar —igualment en moneda i en espècie, i per sis mesos— els mercenaris que s'estaven amb Huguet d'Empúries, comte de Squillace, a Reggio de Calàbria, i a Calanna, i a La Motta, i al castell de Sant'Agata, i a Pentedattilo, i a Amendolea, i a Gerace.

I, tot seguit, va aparellar quatre galeres, a més de la seva, que havia pres de la drassana. I quan les va haver aparellat, va tornar a posar rumb a Pulla, i a Òtranto va prendre la nau de Berenguer Samuntada, de Barcelona, que estava ben carregada de blat del rei Carles —era una senyora nau, de tres cobertes, que el rei Carles havia enviat a Catània—, i va embarcar-hi la tripulació i l'envià a Messina. I aportà gran riquesa a la ciutat en forma d'altres naus

i barques, més de trenta, que havia anat capturant i que envià plenes fins dalt de provisions. En definitiva: amb tot això, Roger va guanyar-hi molt i va ser molt gran el bé que va fer a Messina, a Reggio de Calàbria i a tota la redolada.

A continuació, va adquirir cinquanta cavalls de primera qualitat per proveir de cavalcadura escuders catalans i aragonesos de la seva companyia, i va ficar deu cavallers catalans i aragonesos al seu alberg. Ben carregat de moneda, anà cap al rei, que s'esqueia a Piazza Armerina, i li lliurà més de mil unces en moneda, i també donà diners a don Blasco d'Alagó, a Guillem Galceran i, encara més, a Berenguer d'Entença, amb qui va lligar una amistat tan estreta que en endavant es van fer germans i ho compartiren tot. Què us diré? No hi havia noble ni cavaller que no apreciés els seus regals. I, en tots els castells on feia cap, pagava als soldats sou de sis mesades. Així enfortí el poder del senyor rei i va encoratjar tant la seva gent, que féu que un home valgués per dos.

El senyor rei, que havia vist la vàlua de Roger, el va fer vicealmirall de Sicília i membre del seu consell, i a més a més li va donar els castells de Tripi i de Licata i les rendes de Malta. Conscient dels honors que el rei li feia, fra Roger va deixar amb ell la seva companyia muntada, sota el comandament de dos cavallers, Berenguer de Mont-roig i Roger de la Macina, amb prou diner per cobrir totes les despeses. Va acomiadar-se del rei i es dirigí cap a Messina, on va aparellar cinc galeres i una barca, i es va llançar a batre tota la costa de Nàpols, Roma, Pisa, Gènova, Provença, Catalunya, Espanya i nord d'Àfrica. I tot allò que trobava que fos moneda o bones provisions que pogués estibar en galeres, ell ho prenia, tant si era d'amics com d'enemics:

als amics els feia a mans uns pagarés amb què es comprometia a satisfer el deute així que arribés la pau; dels enemics en prenia tot allò que trobava de profit, però sense tocar ni les barques ni les persones, que no feia mal a ningú, i així tothom en sortia ben pagat i content. En aquell viatge, hi va guanyar un bé de Déu d'or, d'argent i altres tresors... Tant, de fet, com les galeres en podien transportar. I amb aquest botí tan esplèndid se'n tornà a Sicília, on tota la seva gent —soldats de cavall o de peu— l'esperaven amb candeletes com els jueus esperaven el Messies.

Quan va ser a Trapani, va sentir dir que el duc s'havia dirigit a Messina i que la tenia assetjada per mar. Llavors va fer cap a Siracusa, i aquí va amarrar la nau. I si els soldats l'esperaven d'allò més confiats, ell s'escarrassà encara més per ajudar-los, que a tots els homes que reclutava, ja fossin de cavalleria, d'infanteria o guàrdies de castell, tant a Sicília com a Calàbria, els pagava més de sis mesos de sou. D'aquesta manera va encoratjar tant tots els soldats, que ara cada un valia més del que haurien valgut dos abans. Tot seguit féu venir la seva companyia, i també la va recompensar. Finalment, va enviar una gran provisió de moneda al rei i a tots els nobles.

III. SOBRE EL SETGE DE MESSINA I COM VA SER AIXECAT PER FRA ROGER

Certament, el duc Robert sabia que a Messina hi havia escassetat de menjar, i va pensar d'escanyar encara més la ciutat: només que ell i el seu exèrcit fessin cap a Catona i que la seva flota s'estigués en aigües de l'estret de Messina,